
СТАТИИ

РЕШЕНИЯТА НА ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪД ПО ПРАВАТА НА ЧОВЕКА СРЕЩУ БЪЛГАРИЯ – РАВНОСМЕТКАТА ЗА 2010 Г.

Светла Маргаритова*

През отминалата 2010 г. Европейският съд постанови 80 решения по основателността на жалби, депозираны срещу Република България. В тази цифра не се включват решенията, с които са одобрени приятелски споразумения (15) и едностранни декларации на правителството (27) – и в двата случая те са по повод констатирани нарушения на правото на справедлив процес в разумен срок и липсата на ефективно вътрешноправно средство за защита, както и такива, с които жалбите са обявени за изцяло или частично недопустими (27) или производството е прекратено поради липса на комуникация с жалбоподателя¹. Техният брой възлиза на над 70.

В решенията си Съдът е констатирал нарушения по почти всички повдигнати оплаквания по голяма част от текстовете на Конвенцията. Едва в девет случая той е намерил, че оплакванията са допустими, но неоснователни (по три жалби с оплаквания по чл. 2, четири – по чл. 3, и две – по чл. 8). Оплакването по една от тях – за неефективност на разследване за настъпила смърт, е прието за недопустимо (Деянов – жалба № 2930/04, решение от 30 септември).

Най-много са установените нарушения на правото на справедлив процес в двата му аспекта – наказателен и граждански – по 39 жалби. Най-честото нарушение е свързано с неспазването на разумния срок. Това е дало основание на Европейския съд да констатира прекомерна продължителност на наказателното производство по 17 жалби по наказателни дела. Само в 4 случая са установени нарушения на други аспекти на правото на справедлив процес – нарушаване на презумпцията за невинност (в случая на Петьо Петков – жалба № 32130/03, решение от 7 януари 2010 г.), непредоставянето на безплатна адвокатска защита пред ВКС – чл. 6.3.с. (по жалбата на Цоньо Цонев – № 2736, решение от 14 януари 2010 г.), на правото на чуждестранен гражданин на безплатно ползване на преводач пред наказателния съд (в случая на арменския гражданин Хованесян – жалба № 31814/03, решение от 21 декември 2010 г.). По 18 жалби Европейският съд е установил нарушение

---

* Доктор по право.

¹ Прието е тези решения да се наричат „решения по допустимост“.

на правото на справедлив процес в гражданското съдопроизводство, от които в 13 случая се касае за нарушаване на разумния срок, в 4 – за неизпълнение на съдебно решение, и в 1 – за правото на достъп до съд.

Второто по честота нарушение, констатирано от Съда в решенията му през 2010 г., е това по чл. 1 от Протокол 1 – правото на мирно ползване на собствеността – по 16 жалби. Сред тях най-голям е дялът на оплакванията по различни реституционни закони, но проблематиката като цяло бележи по-голямо разнообразие, което може да бъде своеобразен индикатор за наличие на проблеми в различни сфери на правоприлагането и дейността на администрацията. Така в два случая съдът установява нарушение на чл. 35 от Закона за преобразуване и приватизация на държавни и общински предприятия (отм.), признавайки наличието на право на собственост на наемателите, на които законът предостави право да изкупят наеманите от тях помещения без търг или конкурс, и съответно – нарушаването му поради отказ да се изпълни съдебно решение („Басарба“ ООД – жалба № 77660/01, решение от 7 януари 2010 г., и Попниколов – 30388/02, решение от 25 март 2010 г.). По първото от тях с решение от 20 януари 2011 г. Съдът определи размера на справедливото обезщетение за имуществени вреди – 40 000 EUR. Сред „новите“ нарушения се открояват делата на Патрикова (решение от 4 март 2010 г. по жалба № 71835/01) и Тилев (решение от 27 май 2010 г. по жалба № 25051/02). Първото от тях е свързано с неоправдани действия на данъчните органи на основание Закона за акцизите. Второто се отнася до арендатор на земеделска земя, неправомерно отстранен от обработването ѝ и лишен от възможността да прибере земеделската си продукция.

В два случая е констатирано за пореден път нарушение на чл. 1 от Протокол 1 поради неоправдано дълго задържане на автомобила на жалбоподателя, иззет като веществено доказателство (в случая на Петьо Петков – жалба № 32130/03, решение от 7 януари 2010 г., и на Георги Атанасов – жалба № 5359/04, решение от 7 октомври 2010 г.). Решенията по няколко дела са свързани с вече констатирани и по-рано нарушения на конвенцията.

Не мога да отмина без коментар проявената непоследователност на Съда и отстъплението от собствената му практика по няколко решения, свързани с чл. 1 от Протокол 1 през миналата година. Всички те се отнасят до реституционни проблеми. Съдът като че „забрави“, че в пилотното си решение – делото *Великови и др.*, той констатира, че до 2000 г. в Закона за възстановяване на собствеността върху одържавени недвижими имоти (ЗВСОНИ) не бе предвиден механизъм за обезщетяване на лицата, които на основание чл. 7 бяха лишени от своята собственост, а след това, до 2006 г. (когато бе изменен чл. 7), този механизъм – с продажбата на жилищни компенсаторни записи (ЖКЗ) на фондовата борса, бе изцяло непредвидим и в този смисъл неотговарящ на изискванията на конвенцията. Това изрично бе записано като една констатация и в цитираното решение *Великови*. И ако в него въобще не бе повдиган въпросът за 6-месечния срок от последното съдебно решение поради на-

личието на т.нар. продължаващо нарушение, изведнъж през 2010 г. Съдът започна да го прилага и по реституционните дела и да обявява за недопустими жалби, подадени след този срок (в случая на Кайрякови – жалба № 30945/04, решение от 7 януари 2010 г.). В следващо свое решение Съдът прие за отправна точка на 6-месечния срок друго събитие – датата на продажба на ЖКЗ (Георгиеви – жалба № 10913/04, решение от 7 януари 2010 г.). След тези две решения Съдът вече стана съвсем последователен и започна да прилага рестриктивната си практика, установявайки нов стандарт, в отклонение на този по делото *Великови*.

Особено смущаващо обаче е, че като че ли самите юристи, включително и в българската секция на регистратурата, не са наясно с такъв класически институт като владението. Те поставят знак на равенство между правото на владение като неотменима част от вещното право на собственост и владението като фактическа власт върху чужд имот. Това особено ярко проличава в случаите, когато се представя казус в светлината на реституционното законодателство. Може би защото нашите реституционни закони са твърде многообразни и несъвършени. За Съда като че ли административните актове на кмета, областния управител или на поземлената комисия, с които се признава и възстановява собствеността, не създават титул за собственост, дори и когато са влезли в сила и са основание за снабдяване с нотариален акт. За Съда е от значение дали жалбоподателят е влязъл във фактическо владение на имота, или не. Ако се окаже, че не е, се приема, че не е било нарушено и правото му на собственост и дори че той не е имал такава. А ако жалбоподателят не е допуснат фактически да влезе във владение?

Много усилия (обемни мотиви от почти 30 страници с позовавания на решения, които нямат нищо общо с конкретния казус) са положени в решението по допустимост, постановено на 1 декември 2009 г. по жалба № 28936/03 – Мария Благоева Великин и др.¹, за да се мотивира недопустимостта на оплакването по чл. 1 от Протокол 1. Съдът е приел, че съгласно ЗВСОНИ възстановяването на собствеността настъпва по силата на самия реституционен закон от 1992 г. само ако държавната структура, която е „титуляр на правото на собственост“, признае, че условията на закона са изпълнени в конкретния случай, а това се осъществявало чрез предаване на владението върху съответния имот (§ 37 и 65 от решението по допустимостта). При липсата на такова съгласие според решението реституцията се осъществява чрез ревандикационен иск, по който съдилищата имат право да се произнесат дали тези условия са изпълнени. С други думи, съдилищата са оправомощени да пререшат всеки един правен спор, дори и ако е налице стабилен административен акт или дори произнасяне на административен съд. В случая за Съда е без значение дори фактът, че съответната засегната държавна институция не отрича или оспорва правото на въз-

---

¹ Решението от 2.09.2010 г. признава нарушение единствено на правото на справедлив процес в разумен срок.

становяване на собствеността. Въпреки твърде пространните мотиви на Съда той само привидно изглежда убедителен, но не може да премахне усещането за внасяне на по-скоро неюридически аргументи в един чисто правен спор, отнасящ се до незастроен терен, находящ се в границите на резиденция „Бояна“.

Третото по честота нарушение е това по чл. 5 – за правото на свобода и сигурност. Съдът е констатирал 16 нарушения по 8 от общо 9-те жалби, в които са повдигнати и уважени оплакванията по този текст – т.е. средно са установени по 2 нарушения на жалба. По три жалби признатите нарушения са по повод незаконното настаняване в психиатрична клиника (в случаите на Стойчев – жалба № 2938/04; Шопов – жалба № 11373/04; и Гецов – жалба № 30105/03). В останалите пет жалби са констатирани нарушения във връзка с оплаквания за правото за незабавно изправяне пред съд при задържането, за прекомерна продължителност на предварителното задържане, за липсата на възможност за обжалване на задържането или на ефективно и бързо средство за защита при незаконно задържане.

Четвъртото по брой на установените нарушения право е това по чл. 8. Съдът се е произнесъл в 8 свои решения по повдигнати оплаквания по този текст, като в два от случаите е намерил жалбите за допустими, но неоснователни. Поради това, че самият чл. 8 обхваща разнообразни аспекти на правото на неприкосновеност на личния и семейния живот, то и констатираните нарушения не са еднотипни и обхващат различни хипотези – както такива, които вече са били предмет на разглеждане от Съда, така и съвсем нови. В два случая Съдът се е произнесъл по повод експулсирането на чужденци, като по жалбата на г-н Раза (№ 31465/08, решение от 11 февруари 2010 г.) той е постановил условен диспозитив – ако жалбоподателят бъде експулсиран, ще се наруши правото му на семеен живот. Решението по жалбата на г-жа Минчева (№ 21558/03 – решение от 2 септември 2010 г.) визира един твърде чувствителен и нерешаван от години въпрос – за неизпълнение на съдебните решения относно родителските права при развод и липсата на позитивни мерки от страна на държавата в тази насока (освен ако не се касае за спор с международен елемент, по който държавата реагира с прекалена доза усърдие, ако българският родител не спазва решението на съда, и с абсолютна незаинтересованост, ако той е жертвата). Две решения визират нарушени права на затворници – право на неприкосновеност на кореспонденцията (№ 27795/03, решение от 22 април 2010 г.) и право на личен живот поради забрана за свиждане със съпругата в продължение на почти три години (жалба № 30122/03, решение от 28 януари 2010 г.).

За първи път Европейският съд се произнесе по българско дело по един не толкова често повдиган въпрос (или по-скоро въпрос, по който Съдът избягва твърде често да взема отношение) – относно правото на здравословна жизнена среда като един от аспектите на правото на личен живот. В решението си по делото *Милева и др.* (жалби № 43449/02 и № 21475/04, решение от 25 ноември 2010 г.) Съдът прие, че липсата на позитивни действия на властите във връзка с неза-

конното трансформиране на няколко апартамента (намиращи се в жилищната сграда, в която живеят и жалбоподателите), в компютърен клуб и клуб за електронни игри, което е било съпроводено с вдигането на неоправдан шум през цялото денонощие (поради естеството на дейността им), е довело до нарушаване на правото на зачитане на личния и семеен живот и дома на жалбоподателите, двамата от които били принудени да продадат жилището си и да се преместят в друг столичен район.

Същевременно в решението си от 2 декември 2010 г. по жалбата на г-н Атанасов (жалба № 12853/03) Съдът намира, че не е допуснато нарушение. В този казус жалбоподателят повдига оплаквания във връзка с непредприемането от страна на властите на съответните позитивни действия за контрол по повод рекултивация на хвостохранилище, която е трябвало да бъде извършена от частна фирма. Вместо да използва съвременни технологии, които да не водят до допълнително замърсяване на почвата и просмукването в нея на допълнителни вредни вещества, дружеството използвало технология, според която хвостохранилището трябвало да бъде засипано с утайките от пречиствателната станция на гр. Пловдив, макар че било установено, че в пречиствателната станция отиват както води от битови отпадъци, така и от промишлеността, поради което те съдържат много тежки метали, опасни за здравето. Съдът стига до извода, че в случая няма неоправдана намеса в личния живот на жалбоподателя и семейството му, тъй като той не е доказал, че здравето му или това на близките му се е влошило, нито че твърдяното замърсяване на околната среда е повишило нивото на заболяемост в с. Елшица. Съдът смята, че не са засегнати правата на жалбоподателя на неприкосновеност на личния живот и на дома и поради сравнителната отдалеченост на дома му от хранилището, както и поради липсата на активен производствен процес, който би могъл да доведе до внезапно изхвърляне на големи количества вредни вещества в природата. Всъщност Съдът пренебрегва изцяло продължителното бездействие на властите в лицето на различни министерства да назначат оценка на въздействието върху околната среда, както и да се правят периодични измервания на водата и почвата в района около хвостохранилището. Вероятно Съдът е очаквал жалбоподателят да докаже наличие на вече заболели хора и пряката връзка между използвания метод за рекултивация и настъпилите увреждания, макар че са представени доклади на независими експерти, които доказват както наличието на тежки метали, така и вредното им въздействие върху човешкия организъм (с конкретизация какви поражения върху човешкия организъм се нанасят от съответните метали).

Като че ли в отделни свои решения Съдът и при липсата на убедителни доказателства е склонен да прояви по-скоро етатистки подход и да подкрепи държавата, отколкото отделния гражданин, който в собствената си страна не е получил правосъдие. Тук Съдът вероятно би защитил този свой подход с твърдението, че властите в една страна притежават свободата на преценка, защото по-добре познават местното право, и националният съд е този, който в крайна сметка ще отсъди най-добре при възникнал правен спор как да бъде решен той.

При целия ми респект към тази международна институция и уважението ми към нейната изключителна роля понякога оставам разочарована, защото в отделни свои решения Европейският съд е непредвидим и непредсказуем – дори и по случаи, по които вече е заемал определена позиция и би могло да се каже, че има повече или по-малко утвърдена практика.